

«Εγκώμιο της διχόνοιας»:

η δημοκρατία ως ενεργητική ισορροπία δυνάμεων στον Μακιαβέλλι

Μιχάλης Μπαρτσίδης, Επιστημονικός Διευθυντής
Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο

Ποια η θέση του Μακιαβέλλι για τη δημοκρατία; Η δημοκρατία είναι σιωπή, οι δημοκρατίες δεν έχουν φωνή στην Ιστορία. Εντούτοις, όταν μιλάει για δημοκρατίες στις *Διατριβές* εννοεί ένα μεικτό πολίτευμα. Η δημοκρατία δεν εννοείται εδώ ούτε ως ιδεώδες ούτε ως πολίτευμα αλλά ως διαδικασία. Και αποτελεί μια ισορροπία δυνάμεων μέσα στην πολιτεία, μια «σύνθετη» διακυβέρνηση κατά τον Αλτουσέρ. Δεν πρόκειται για την εξισορρόπηση των εξουσιών όπως τη συνέλαβε, αργότερα, ο Μοντεσκιέ. Φαίνεται ότι μπορούμε να βρούμε στον Μακιαβέλλι μια άλλη έννοια της ισορροπίας. Ενεργητική ισορροπία σημαίνει ότι αυτή είναι προϊόν συγκρούσεων και διαφωνιών, οι οποίες συντίθενται σε μια ενότητα ανωτέρου επιπέδου ενεργητικά.

Η έννοια αυτή προέρχεται από τη φυσική και οφείλουμε στον Σιμοντόν την προσπάθεια να ενταχθεί και να λειτουργήσει στο πλαίσιο μιας θεωρίας του διατομικού. Μετα-σταθερή είναι το είδος της ισορροπίας όπου μια κατάσταση σταθεροποιείται και διαρκεί καλύτερα σε υψηλό ενεργειακό επίπεδο. Μπορούμε να μεταφέρουμε το μοντέλο από τη φυσική σε εκείνο μιας θεωρίας του έμβιου όντος και στη συνέχεια σε εκείνο της φιλοσοφίας και της πολιτικής θεωρίας; Απαντούμε πως είναι δυνατόν όταν θεωρούμε ότι η χαμηλότερη ενεργειακή ισορροπία αντιστοιχεί στην κατασίγαση των παθών και των συγκρούσεων ενώ, αντιθέτως, εκείνο της υψηλότερης ενεργειακής στάθμης αντιστοιχεί στην διαρκή ένταση στο εσωτερικό της πολιτείας, στις συγκρούσεις και τις αντιπαραθέσεις, για παράδειγμα μεταξύ πληβείων και πατρικίων στη δημοκρατία της Ρώμης που μελετά ο Μακιαβέλλι, εν γένει στις ταξικές συγκρούσεις και ανταγωνισμούς.

Μελετώντας τις *Διατριβές* δεν βρίσκουμε μόνο απλές ενδείξεις περί μιας τέτοιας σύλληψης όπως ότι οι νόμοι λειτουργούν υπέρ του λαού, οι «χυμοί της Δημοκρατίας» που ευνοούν την ελευθερία προκύπτουν από την αντιπαράθεση των τάξεων, των δυο μερίδων, είναι «καρπός των ταραχών που η πλειονότητα καταδικάζει τόσο απερίσκεπτα». Η ιδέα ότι από τα ιδιοτελή συμφέροντα προκύπτει καλό για το όλον μέσω των νόμων υποβάλλει την υπόθεση έρευνας για ένα διατομικό σχήμα παρά για ένα κλασικά φιλελεύθερο τύπου «αόρατης χειρός». Πλέκοντας ένα «εγκώμιο της διχόνοιας», σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του Σκίννερ, ο Μακιαβέλλι μας παρέχει έναν ακριβή ορισμό της μετασταθερής ισορροπίας. Ο ανταγωνισμός, η σύγκρουση, η διχόνοια, η διαφωνία αποτελούν διατομικά σχήματα συγκρότησης της κοινωνικής σχέσης και αν δεν προσκολληθούμε υστερικά στην «οχλοβοή και το αλάλητο που γέννησαν παρόμοιες αναταραχές», τότε «μαθαίνουμε πόσο ευεργετικά είναι τα αποτελέσματα τους για όλους μας».

Από μια τέτοια έρευνα διανοίγεται, επιπλέον, η δυνατότητα αντιστροφής των αφηγήσεων αλλά και της πραγματικότητας περί παρακμής της δημοκρατίας, συλλαμβάνουμε και επιτελούμε μια εναλλακτική πρακτική της ισχύος και της ενδυνάμωσης. Αντιπαραθέτουμε στη φασιστική "σαγήνη της ισχύος" ένα "εγκώμιο της διχόνοιας" αφού «όλοι οι νόμοι που φτιάχνονται για το όφελος της ελευθερίας, γεννιούνται από τούτων τις διαφορές».

Βιβλιογραφία:

Machiavelli, *Έργα*, Τόμος Ι, «Διατριβές για τον Τίτο Λίβιο»/ μτφρ. Τάκης Κονδύλης. Αθήνα: Κάλβος.

Κουέντιν Σκίννερ (2002). *Μακιαβέλι*/ επιμ. Θεοδόσης Νικολαΐδης, μτφρ. Κώστας Αθανασίου. Αθήνα: Νήσος.

Λουί Αλτουσσέρ (2016). *Ο Μακιαβέλι και εμείς*,/ επιμ. Γιώργος Φουρτούνης, μτφρ. Μελέτης Λάμπρου. Αθήνα: Νήσος.